

TASAVVUF VE YUNUS EMRE



Yunus Emre

I. GÜVEN KAYA

Yüzyıllar boyu Anadolu ve Rumeli'de yaşayan geniş Türk topluluğunun sevinci de, acısı da halk şairlerinin mısralarında dile gelmiştir. Geçmiş yüzyıllarda halk toplumunun yaşayış, duyuş, düşünüş durumu ile halk şairlerinin yaşayış, duyuş, düşünüş durumları birbirine çok benziyordu. Toplum duyuyor, ozan dile getiriyor. San'atçı toplumdaki daha iyi, daha yüksek, daha etkili hissettiği ve düşündüğü için, geniş toplum ona yönelmiş, geniş toplumun duygu, zevk ve düşüncesi böyle yükselmiştir.

Saray ve medrese çevresinde vücut bulan Divan Şiirleri, yazılı olduğu için aydınlar arasında kuşaktan kuşağa okundu, kitaplar-Divan-halinde de basılıp-yahut yazılıp-yayınlandı. Tanzimat hareketinden sonra yetişen okur-yazar şairler de şiirlerini, bilindiği gibi önce gazete ve dergilerde yayınladılar, sonra kitap olarak bastılar. Bu elbette kültürümüz için bir kazançtı.

Eski halk şairlerimiz geçmiş yüzyılların karanlık arkasında ardarda sıralanarak, bilinmeze doğru yürüyüp giden bir kabile halinde görünüyor. Onların yaşadıkları çağı aşarak gelecek yüzyıllara kazandırılmalarını sağlayacak tek şey halkın hafızası idi; insan hafızasına ise güven ne oranda olabilir?...

Halk şairleri ötedenberi eski Türk geleneğine uygun olarak he-

ce veznini kullanmışlardır. Divan Edebiyatı şairleri şiirlerini Arap ve Fars edebiyatlarında olduğu gibi Arap kaynaklı aruz vezni ile yazmışlardır. Yunus bu ölçünün ikisini de kullanmıştır. Onu Divan şairlerinden ayıran en büyük özelliklerden birisi dildir; fakat yaklaştıran en büyük özellik ise kullandığı ortak düşüncedir. Yunus aradan altı şü kadar yüzyıl geçtiği halde dili, bugün Anadolu köylüsünün konuşmakta devam ettiği Türkçe'dir.

Yunus Emre herşeyden önce tasavvufu hangi yönleriyle benimsemiştir? Buraya geçmeden önce tasavvuf nedir? onu görelim:

Genel bir tarifile tasavvuf beşerî ve dünyevî bir akımın İslâm mistisizmindeki adıdır. Mistisizm demek, dünyaya çekimser kalmak, Ahiret ve Tanrı düşünceleri arasında, dünya işlerinden ötede bir çeşit felsefi düşünceler örgüsü içinde kendi yönünü bulmak demektir. Fuzûlî'nin dediği gibi:

**"Öyle sermestim ki İdrak etmezem
dünya nedir
Men kimem sâki olan kimdir
mey'ü sahba nedir"**

bir çeşit kendinin ve dünyanın felsefesini yapmaktadır.

Bu düşünce sisteminin esasını bazı eleştiriciler Hint Budizm'inin temel ilkelerine dayandırmağa kalkarlar. Bazıları ise Eski Yunan-Eflatun'culuğuna in-

dirirler. Fakat herşeyden önce tasavvuf, İslâmiyette, doğuştan bu yana mevcut olan İslâmiyet'in ta kendisidir. Asla şeriaten ayrı bir düşünce sistemi de değildir. İslâmiyet'te daha ziyade eğitsel bir görev taşıyan tasavvuf "nefs" terbiyesinin esasını teşkil eder. Zaten "sufî ve İnsan-ı Kâmil" mesleklerinin esas budur. Büyük Süfîlerden Ebu-Âli Rudbarî'ye göre "sof'u safa ile giyen, sevgiye cefa tadı tattırmayan, dünyayı umursamayan ve Hz. Muhammed Mustafa'nın yolunu tutan kimse", İmam-ı İdris de "nâs ile, lütfula geçinerek tekellüfe ait herşeyden kaçınmanın tasavvuf adabına uymak demek" olduğunu söylemişlerdir.

Prof. Abdülbaki Gölpınarlı Mevlâna Celâleddin adlı eserinin Vahdet-i Vücut bahsinde-duruma bu açıdan bakınca-fahiş bir hataya düşmüşe benzer.

Herşeyden önce sofi kelimesinden hareket etmek gerek kanısındayım, bu hatanın düzeltiminde. Kelime sof'tan gelir; süfîler tarafından giyilen kaba, ve katı dokumalı yünlü elbisedir. Yoksa Yunanca sofos kelimesiyle zerre kadar alakası yoktur. Osman Nuri Ergin'in de aynı hataya düştüğünü söyleyebiliriz. Zira İslâmiyetin yarattığı tasavvuf mesleği doğrudan doğruya - İslâmiyetin doğuşu gözönüne alınırsa - Yunan ve Hint felsefelerini - daha geniş açıklama ile putperest düşünce sistemini - yıkmak ga-

yesiyle ortaya çıkmıştır. Aksine onun, Jüdeo - Naturalist düşünmeye maruz kalmasına bir sebep de yoktur.

Adı geçen eserde Gölpınarlı Sadrettin Konyevî ve Muhittin Arabî gibi Mevlâna ile aynı paralelde olan kişileri onun karşısında biraz hafif bırakmıştır. Bu her halde aşırı bir sempati neticesinde doğsa gerektir. Mevlâna esasında büyüktür. Tam bin İnsan-ı Kâmil, sūfidir; fakat diğer ikisi de onun kadar büyüktürler. Şunu da unutmamalı ki Beyazid, Muhittin, Cüneyd olmasaydı herhalde Mevlâna da olmazdı.

Budizm'de Nirvana; Nihil Hiçlik'ten ibarettir. İslâmiyetteki tasavvuf ve İnsan-ı Kâmil telâkkisinde çok daha değişiktir. Zira bu ikincide "İmha" yok, "ihya" vardır; hiçliğe inen bedbinlik "pesimizm" yerine, ilâhî varlığa yönelen nikbinlik "optimizm" ve huzur vardır.

İngiliz şarkiyatçısı E.J.W. Gibb (1857 - 1901) de diğer şarkiyatçılar gibi sūfiliğin kökünü Hint-Vendanta felsefesinden aldığı yazdıklarını ifadeyle, kendisi de sūfiliğin Yeni-Eflâtunculuk'un bir çeşit tekâmülü olduğunu kabul eder.

Esasında yaradılıştan gayenin Allah'ı bulmak-aşk, daha doğrusu muhabbet-olduğunu ortaya koyan İslâm sūfî düşüncesi Bezmi Elest'i esas alan düşünce sistemine dayanır. Yoksa Neoplatonizm'deki aşk telâkkisinin tesciri altında gelişmiş değildir, oysa Fuzûlî'nin aşk ağacının kökü toprakta değil, doğrudan doğruya Yunus deryasındadır.

Dinin malı olmayan dindışı yargılar İslâm'da yoktur. İslâm dindışı yargılara da yer vermediği gibi, böyle dayandırmalara da gerek yoktur. Bence Vahdet-i Vücud'u da, İnsan-ı Kâmil'i de, tasavvufu da Kur'an'da aramalıdır. İşte Yunus böyle bir ortamın deriyası olmuştur.

Tasavvuf Anadolu'dan önce Ortaasya Türkleri arasında yayıl-

mağa başlamıştı. Asya'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan Müslüman Türk boylarından bazıları, Moğolların saldırısı üzerine yurtlarını bırakarak Anadolu topraklarına göç etmişlerdir. Bunların çoğu Anadolu'ya önceden edindikleri tarikat inançlarıyla birlikte geldiler. Bunlar arasında Ahmet Yesevi'nin düşünce ve hikmetleri bütün Ortaasya'yı etkiledikten başka Anadolu'yu da etkisi altına alıyordu. İşte Yunus'un ilk hareket noktası burada başlar.

Taptuk Emreden irşad olunduktan, ölümüne kadar "En-el-Hak" çağrısını asla ne Hallaç, ne de Nesimî gibi açıktan açığa söylememiş; buna rağmen o da Tanrı'yı içinde duymuş, ve sağlığında "fenafillah" seviyesine ulaşmıştı. Fakat bunu Mevlâna gibi gizliden ifade etmesini de bilmişti:

"Bir ben vardır bende, benden içeri" yahut

"Eğer beni öldüreler
Külüm göğe savuralar
Toprağım anda çağıra
Bana seni gerek seni"

Yunus bir şiirinde Mevlâna'ya yakın bir deyişle kâinatın yaradılışını şu şekilde anlatır.

"Yer gök yaratılmadan
Hak bir gevher eyledi
Nazar kıldı gevhere
Sızırûi dür eyledi."

Tanrı kâinatı yaratmadan önce bir gevher yaratıyor, gevhere bakıyor, gevher bu bakıştan son derece müteessir oluyor ve parçalarına ayrılıyor.

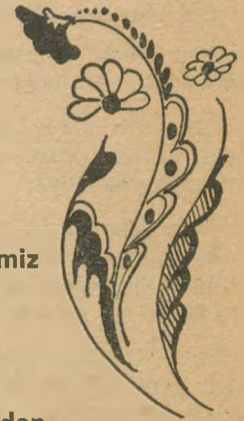
Tanrı Musa'nın ısrarı üzerine "tahammülün fevkindedir ya Musa" demesine rağmen o yine Tanrı'yı görmeyi şiddetle arzulamıştı. Bunun üzerine Tanrı "öyleyse dağa bak" diyerek cemalinin dağa aksettirmiş, dağın parçalandığını dehşetle gören Musa bu dehşete dayanamayıp, bayılmıştı.

KASIM ÇİÇEKLERİ

Beşinci bir mevsim mi bu
Hiç bir yerde görülmeyen,
Böyle gecelerce aydınlık,
Gündüzlerce gülümseyen.
Bunlar yeşil yapraklar
Yazın unutup gittiği,
Bunlar senin şarkıların
Rüzgârla söylenen.
İşte bunlar, yıllar öncesinden
Koparıp getirdiğin Kasım çiçekleri;
Hâlâ duruyor üzerinde mavi çiğleri,
Kış geçmemiş üzerlerinden.

Bir Kasım yağmurunda yıkansa ellerimiz
Uzanmasa günahlara yeniden,
Yaza hasret çekilmese bir daha,
Kasım çiçekleri hiç solmasa.

Sürüp gitse şarkılar, bıraktığımız yerden.



B. Yorulmaz

MÜŞERREF YILMAZ

**"Göke ayıttı dön dedi
Ay gün yürüsün dedi
Suyu muallâk tutup
Üstüne yer eyledi."**

Zamanı ve üzerinden geçip gittiği yeryüzünü meydana getiriyor. Fuzûlî'nin "Su" kasidesinde dediği gibi hayatın esası sudur. O halde kara, boşlukta asılı duran su üzerine oturtulmuştur.

Bir şiirinde Yunus insanları bir parça olsun sükûnete kavuşturmak ve onlara ibret dersi vermek gayesiyle şöyle bir telkinde bulunuyor:

**"Sana ibret gerek ise
Gel göresin bu sinleri
Ger taş isen eriyessin
Bakıp göricek bunları."**

Hz. Muhammed zaman zaman dünya meşguliyetlerinden kurtulup, mezarlığı ziyaret ederdi. Yunus'a göre insanlar öyle bir ibret alırlar ki buradan, bunları bakıp görünce taş olsalar erirler; zira:

**"Kanı mülke benim diyen
Köşkü saray beğenmiyen
Şimdi bir evde yatarlar
Taşlar olmuş üstünlerl."**

Bunca maddeye bağlı olan kişiler, sonunda üstleri taşla yığılı bir evde yatarlar. Ve orası öyle bir yerdir ki;

**"Ne kapı vardır giresi
Ne nimet vardır yiyesi
Ne ışık vardır giresi
Dün olmuştur gündüzleri."**

Yunus'un amacı toplumu korkutmaktan çok, uyarmaktır.

Yunus bir ilâhisinde insan - kâinat - Tanrı üçlüsü arasındaki ilgiyi şu tarzda işliyor:

**"İster idim Allah'ı
Buldum ise ne oldu
Ağlar idim dün ü gün
Güldüm ise ne oldu."**

Mutasavvurlara göre kâinat ta her zerre bütünden ayrılmanın ızdırabı içindedir. Zira Mevlâna'ya göre ney, göl kenarındaki kamıştan ayrılmanın acısıyla inler. Yunus bu dörtlükte bu ayrılığın acısını dile getiriyor. "Tanrı'yı istiyordum, gece, gün-

düz ağladım, buldum ve güldüm." Burada ağlamak ve gülmek arasında bir tezat sanatı vardır. Aynı zamanda tenasüp sanatı da vardır. Birbirine zıt olan bu iki kelime birbirinin sebep ve neticesidirler. Annesinden ayrılan çocuk, ağlar, arzusuna kavuşunca ise sevinir.

**"Erenler meydanında
Yuvarlanır top idim
Padişah çevganında
Kaldım ise ne oldu."**

Tanrı insanları yaratmadan önce ruhları huzuruna topladı ve onlara sordu "ben sizin Rabbi'niz miyim?" diye. Onlar da "evet" dediler. Bu defa Tanrı onlara yeryüzüne verdikleri söze ne dereceye kadar saygı duyacaklarını ölçmek gayesiyle 'buyur' etti.

Fakat onları yeryüzünde başıboş bırakmak ta doğru değildi. Bu defa Tanrı onlara bir ucu kendi elinde olmak şartıyla kaderleriyle (çevgan) karşı karşıya bıraktı.

**"Erenler sohbetinde
Deste kızıl gül idim
Açıldım ele geldim
Soldum ise ne oldu."**



Çavidan Y. Erten

Gülün tasavvufta iki anlamı vardır: Birincisi açılmamış, tohumcuk haldeki gül "vahdet" demektir. Bu ise "Erenler sohbetini" yani "Bezm-i Elest"i telmih eder. Açılmış gül ise "beşeriyet" karşılığıdır.

Beşeriyetteki çeşitli ihtiraslar ve didinmeler insanları günahkâr yapar, manevî yönlerini köreltir. Yunus buna ise "solmak" diyor.

Gülün bir özelliği de Hz. Muhammed'i telmih etmesidir:

**"Suya versin bağban güzarı
Zahmet çekmesin"**

Bir gül açılmaz yüzün teg verse bin gülzare su"

Fuzûlî'nin bu beyiti doğrudan doğruya Tanrı'nın Hz. Muhammed için buyurduğu; "sen olmasan ben felekleri yaratmazdım" kelâmına dayanır.

**"Alimler ulâmalar
Medresede bulduysa
Ben harabat içinde
Buldum ise ne oldu."**

Medresenin en önemli özelliği "akliyat" ile "nakliyat"ı öğretmesidir. Yani dünyaya ait bilimlerle birlikte tasavvuf ta öğretir. Fakat önemli olan Tanrı yolunu 'harabat' içinde bulmaktır.

Harabatın bir anlamı zevk, eğlence - ondan başka - meyhanedir. Meyhane ise tasavvufta dünya anlamına gelir. Önemli olan tasavvufçulara göre Tanrı'yı dünyada bulabilmektir. Harabatın bir anlamı da harabelik, virane yer demektir. Bilindiği gibi harabe "kıymetli saklılığın" beşiğidir. Buradan ise İlm-i Ledün'e, - gizli ilimlere - gidilir. Yunus sağlığında bu sırta vakıf olmuştur.

Refik Ahmet Sevengil : Yüzyıllar Boyu Halk Şiiri, İstanbul 1965

Abdülbaki Gölpınarlı : Yunus Emre Divanı, Mevlâna Celâleddin Rumi

Abdülkadir Karahan : Fuzulî İst. Ün. Yayınları

Semahaddin Cem: İnsan-ı Kâmil ve Tasavvuf, Ankara — 1960

Fahir İz : Eski Türk Nesri ç. 11 İst. Ün. Yayınları,

